

Militæraktivisme: Uklare definisjoner og politisk slagside

Karsten Friis

Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI)

Sammendrag

I en fersk Fokus-spalte i Internasjonal Politikk diskuteres begrepet «militæraktivisme» i en skandinavisk kontekst. Dessverre lider flere av bidragene av en uklar og dels politisert bruk av begrepet. Militæraktivisme sidestilles i det store med internasjonale operasjoner, og bringer dermed ingen nye analytiske bidrag. Spalten viser at begrepet kan ha noe for seg i det danske tilfellet, men klarer ikke å påvise at militæraktivisme er noe skandinavisk fenomen.

Nøkkelord: militæraktivisme · forsvar · internasjonale operasjoner · sikkerhetspolitikk

Beslutninger om militære operasjoner er kanskje de viktigste som tas av politikere og samfunn. Det handler om å bruke organisert voldsmakt til å ødelegge ting og ta liv – samt om å be unge borgere risikere sitt eget liv for saken. Derfor fortjener det grundig og seriøs behandling når det belyses akademisk. Kritiske analyser er spesielt viktige, gitt tematikkens alvor.

I en fersk Fokus-spalte i Internasjonal Politikk (Vol. 78(3), 2020) diskuteres begrepet «militæraktivisme» i en skandinavisk kontekst. Dessverre behandles ikke tematikken slik den burde i flere av bidragene i spalten.

For det første blir begrepet «militæraktivisme» verken definert eller forklart i innledningen til redaktørene av spalten, Holm og Dreyer. For det andre beskrives problemstillingen på en uklar og dels politisert måte i de to norske bidragene.

*Kontaktinformasjon: Karsten Friis, e-post: kf@nupi.no

©2021 Karsten Friis. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.

Citation: Friis, K. (2021). Militæraktivisme: Uklare definisjoner og politisk slagside. *Internasjonal Politikk*, 79(2), 166–172. <http://dx.doi.org/10.23865/intpol.v79.3088>

Heldigvis er de tre danske artiklene gode, men det endrer ikke totalinntrykket av at Fokus-spalten dels mislykkes i å si noe overordnet nytt om militære utenlandsoperasjoner i Skandinavia, dels etterlater et politisert inntrykk av hva dette dreier seg om.

Begrepet «militæraktivisme» er hentet fra dansk debatt, der merkelappen «aktivisme» har blitt brukt en stund på særlige trekk ved både dansk utenrikspolitikk og forsvarspolitikk. Det handler i korthet om at Danmark etter den kalde krigen oppga sitt tradisjonelle breddeforsvar til fordel for et innsatsforsvar, og var særs politisk villige til å bruke dette i risikoutsatte oppdrag sammen med primært Storbritannia og USA. Danmark deltok i den amerikansk-britiske invasjonen av Irak og i jevnlig kamphandlinger i britisk sektor i Helmand i Afghanistan, og var blant de aller første til å deployere fly til Libya-operasjonen (de var 48 timer raskere enn Norge). Danskene har altså deltatt i en rekke offensive kamphandlinger – på et nivå man vanligvis ikke forbinder med en småstat, og særlig ikke en skandinavisk en. Årsaken til denne fremoverlente holdningen i Danmark diskuteres godt av de danske bidragene: Det handler om alt fra å riste seg ut av en historie som «fotnote-land» i NATO og EU, til strategiske vurderinger om at egen sikkerhet best ble ivaretatt ved å være tett på sine viktigste allierte. Jeg kommer tilbake til dette nedenfor.

Spørsmålet burde være om man i det hele tatt finner noe liknende i de andre skandinaviske land. Visse likehetstrekk er det jo; vi har alle søkt å «holde oss inne» med USA på et vis, gitt nordflankens noe begrensede betydning etter den kalde krigens slutt. Men dessverre tar altså redaktørene og de norske forfatterne det bare for gitt at «militæraktivisme» også finnes (og øker) i resten av Skandinavia – uten å ta seg bryet med å tydelig forklare hva de mener er. Leseren må tolke det ut fra det de skriver.

Det er selvsagt riktig at de skandinaviske land har deltatt i en rekke militære operasjoner siden 1990, de fleste av typen stabilisering og fredsbevaring, men noen også av mer offensiv karakter. Dette begynte med FN-, senere NATO-operasjoner, på Balkan, og har etter det utgjort en rekke større og mindre operasjoner i NATO-, FN- og EU-regi. De aller fleste har vært små og lite ressurskrevende i form av personell fra de skandinaviske landenes side. ISAF i Afghanistan er i en særstilling i denne konteksten. Men det har ikke blitt stadig mer og flere operasjoner, snarere tvert imot; det har gått opp og ned, og mest ned, de senere år.

Redaktørenes hovedspørsmål er hvorfor de skandinaviske land fortsetter sine internasjonale militære engasjement på tross av dårlige resultater i noen av dem: «Hvorfor har normaliseringen av militæraktivismen fortsatt?» Det naturlig å tolke redaktørene dithen at de setter likhetstegn mellom deltakelse i internasjonale operasjoner og «militæraktivisme».

Men dersom militæraktivisme er det samme som internasjonale militære operasjoner må man spørre seg hva som er «value added» av begrepet. Hvilke nye analytiske innsikter bringer det til torgs? Igjen, hadde spørsmålet vært om vi faktisk har hatt det også i Norge og Sverige ville det vært greit, for da ville det vært en studie av

begrepets relevans ut over Danmark. Men her slenges det ut som et faktum, noe som man tar for gitt, uten å si ordentlig hva det er.

Dette bringer meg til neste punkt. Militæraktivisme er et politisk ladet begrep. Det antyder – i alle fall i min lesning – at myndighetene har vært lemfeldige med bruk av voldsmakt, at man har brukt det for ofte og med tvilsomme motiver. Dette er i så fall en meget alvorlig kritikk som må begrunnes gitt sakens alvor. De regjeringsoppnevnte Afghanistan- og Libya-utredningene gjør en god jobb i så måte (Libya-utvalget, 2018; NOU 2016: 8). Det samme gjør en rekke kritiske akademiske studier av intervensjonene og operasjonene i Irak, Afghanistan, Libya og andre steder (se f.eks. Autesserre, 2014; Farrell, 2017; Paris, 2004; Rashid, 2009; Suhrke, 2011). Men det betyr vel ikke at alle internasjonale militæroperasjoner er mislykkede og at nye bør unngås?

Om vi skal gå med på antakelsen om at militæraktivisme er det samme som deltakelse i internasjonale militæroperasjoner, må vi spørre litt grundigere hvorfor dette eventuelt er noe negativt, *per se*. Er saken at alle disse operasjonene har vært ulovlige og drevet av opportunisme eller kynisk maktpolitikk? Eller at man aldri har klart å bekjempe en motstander, eller bidratt til fred og stabilitet?

De som er politisk skeptiske til internasjonale operasjoner pleier gjerne å, i det minste, kreve et FN-mandat. Men faktum er at av de større militære operasjonene skandinaviske land har deltatt i siden 1990, har de aller fleste hatt FN-mandat. Det gjelder de ulike operasjonene på Balkan, ISAF i Afghanistan, stabiliseringsstyrken i Irak og bombingene av Libya. De har vært en del av en tid hvor man har ment – også i Skandinavia – at makt kan brukes for å redde liv og å bygge nye regimer. Operasjonene har altså vært både legale og legitime, med visse unntak. Det er åpenbart at det både har vært andre motiv i spill (spesielt i Irak og Libya) og en rekke feil har vært begått når det gjelder gjennomføringen av selve operasjonene. Men mange av operasjonene har også vært relativt vellykkede. De fleste stabiliseringsoperasjonene på Balkan er eksempler på det. En rekke av FNs fredsbevarende operasjoner også. Bruken av militærmakt i fredsbevaring og stabiliseringsoperasjoner – men også offensivt i kampen mot ISIL til eksempel – er ikke *per definisjon* mislykket, feil eller umoralsk. Om militæraktivisme betyr internasjonale operasjoner, er det banalt å avfeie alle som noe negativt for internasjonal fred og stabilitet.

Når vi så går over til de ulike bidragene i spalten blir vi ikke mye klokere – i alle fall ikke med det første. Heier definerer nemlig heller ikke begrepet militæraktivisme. Vi får vite at «Norge og Danmark gått i front når det gjelder bidrag til utenlandsoperasjoner på 1990- og 2000-tallet». Men har vi egentlig deltatt i flere operasjoner enn for eksempel Nederland, Frankrike eller Tyskland? Om militæraktivisme betyr at vi gjør mer enn andre NATO-land, bør det belegges. Jeg tviler, men ok, kanskje jeg tar feil der, jeg har ikke tallene. Heier svinger så kjapt innom Sverige med følgende påstand:

Likeledes har svenske styrker, som under den kalde krigen holdt seg unna NATO, vært dypt involvert i vestlig koalisjonskrigføring; dels gjennom NATOs Partnerskap

for fred-program på begynnelsen av 1990-tallet, og dels gjennom Alliansens operasjoner i Bosnia, Kosovo, Afghanistan, Irak og Libya.

Dette er også upresist og politisk tendensiøst. For det første, Partnerskap for fred (PfP) har absolutt ingenting med «koalisjonskrigføring» å gjøre, det er en ramme for NATOs partnerland med fokus på samarbeid, øvelser osv. Også Russland var med i PfP tidlig på 1990-tallet. Sverige har heller ikke vært med på noen «koalisjonskrigføring» i Bosnia, Kosovo, Afghanistan Irak og Libya. De deltok i stabiliseringsoperasjoner med FN-mandat. Den eneste offensive operasjonen (om det er det Heier mener med «koalisjonskrigføring») av disse var Libya, der Sverige deltok i bakgrunnen. Om Heier mener at militæraktivisme er det samme som koalisjonskrigføring, er det ikke mye de skandinaviske landene har vært med på.

Men så nærmer vi oss en forklaring. Heier spør: «Hvorfor ender skandinaviske avdelinger opp i hengemyrer de ikke kommer ut av? Det er dette som fører til militæraktivisme, fordi soldatene ikke får vende hjem straks fienden er slått.» Det ser med andre ord ut til at Heier mener at militæraktivisme er det samme som operasjoner som varer lenge. Da er det altså ikke at vi deltar i (for) mange internasjonale operasjoner som er saken, men at vi ikke kommer ut av dem – og at vi blir holdt der av USA. Hvorfor det er «aktivisme» å være et sted lenge, er uklart for meg. Uansett er dette en helt motsatt bruk av begrepet enn det danske utgangspunktet. Videre må man spørre hvor mange slike «hengemyrer» skandinaviske land egentlig har vært i, unntatt kanskje i Afghanistan? Da er kanskje ikke begrepet så dekkende for skandinavisk deltakelse i internasjonale operasjoner likevel?

Så da blar vi videre og ser om Moss og Langford definerer, eller forklarer, hva de mener med militæraktivisme. De peker på at det er en «diskrepans mellom den norske fredsnajonen og militæraktivismen» og stiller fredsaktivisme opp mot militæraktivisme i Norges selv-promotering inn mot sikkerhetsrådet. «Aktivisme», skriver de, «forstås her som nasjonens villighet til å ta initiativ på tross av kostnader». Endelig en definisjon! Lenger ned i teksten får vi imidlertid det inntrykk at det er utviklingen av en militær profesjon, en «krigerkultur», samt den politiske tendensen til å tone dette ned til fordel for mykere verdier, som er sakens kjerne. Dette er gammelt nytt (se Egeberg, 2017). Det vises ikke at «nasjonen har tatt initiativ på tross av kostnader» i militære utenlandsoperasjoner. Det er sikkert korrekt at Norges deltakelse i kontroversielle internasjonale militæroperasjoner (som Libya) ikke ble fremhevet i markedsføringen av Norges kandidatur til Sikkerhetsrådet, men da kunne vel forfatterne sagt det? Igjen er det uklart hva slags analytiske innsikter begrepet militæraktivisme bringer til torgs – annet enn et politisk verdiladet begrep.

Og da melder spørsmålet seg igjen: Er det nødvendigvis en diskrepans mellom fredsarbeid og internasjonale militæroperasjoner? Kan ikke maktbruk redde liv og skape fred? Om det er en diskrepans må man si hva det innebærer mer konkret. Er det å bombe i Libya uten en plan for hva som kommer etterpå kritikkverdigg? Ja, det kan man si, selv om mandatet formelt sett var «beskyttelse av sivile», var fraværet av

en militær strategi forstemmende. Men står det å kjempe mot terrorregimet til ISIL i Irak eller å trene opp afghansk spesialpoliti i kontrast til «fredsnasjonen»?

Da er det «dejlign» for leseren å møte de tre danske bidragene. Her kommer forklaringen med en eneste gang: Wivel begynner med en observasjon: «Danmark har siden den kolde krigs avslutning bidraget til mere end 80 militære operationer. Forsvaret har i perioden foretaget ca. 80.000 udsendelser, primært i regi af FN, NATO og koalitioner af villige lande.» Som et resultat, er Danmark er «en af verdens største troppebidragydere målt pr. indbygger». Militæraktivismen handler altså om dansk overivrighet etter å bidra i internasjonale operasjoner – sammenlignet med andre land.

Wivels analyse av ulike forklaringer er også god. Her fremheves flere særdanske aspekt, for eksempel at Danmark har tatt forbehold i EU med hensyn til felles forsvarspolitik. Også Dreyer og Nissen peker på særdanske forhold: «Centralt for legitimeringen af særligt Irak-krigen i 2003 var et opgør med Danmarks samarbejdspolitik under Anden Verdenskrig og Fodnotepolitikken i NATO-regi i 1980'erne.» Danmark ønsket å vise seg relevant og kapabel. I tillegg endret Danmark sitt forsvarskonsept: «i 2004 opgav Danmark territorialforsvaret til fordel for en mindre styrke, der hurtigt og fleksibelt ville kunne insættes i forbindelse med militære operationer rundt omkring i verden». Til sammenligning beholdt Norge en ambisjon om et breddeforsvar og opprettholdt et fokus på nordområdene, på tross av fokuset på også å bidra internasjonalt.

Mouritsens analyse peker nettopp på forskjellen mellom Danmark og andre land, spesielt Polen og Norge. For ham er militæraktivismen primært et begrep knyttet til Danmarks unike vilje til å være intervensjonsparat: «Paratheden handler ikke – som man naivt skulle tro – om de aktuelle begivenheder i Syrien eller Mellemøsten, men om Danmark selv og dets forhold til primært USA.» Danmark følte et større behov enn for eksempel Norge, for å «betale af på 'gammel gæld' til USA: Deltagelse (under amerikansk ledelse) blev et mål i sig selv». Det handlet om å bli anerkjent av USA, om «Danmarks renommé blandt alliancepartnere – snarere end krigenes udfald», som Dreyer og Nissen formulerer det.

Kort fortalt, militæraktivisme, forstått som «militært engagement, initiativlyst og risikovillighet» (Dreyer og Nissen), er muligens dekkende for den særdanske sikkerhets- og forsvarspolitikken siden 1990-tallet. Danmark har deltatt i mer offensive operasjoner enn de andre skandinaviske landene: i tidlige faser i Irak-invasjonen, i opprørsbekjempelse i Helmand i Afghanistan og bombing i Libya. Man kan argumentere at det fungerte også: Danmark fikk NATOs generalsekretær, og flere besøk i Det hvite hus enn andre nordiske land gjennom disse årene. Men det kostet i form av langt flere tapte liv, spesielt i Afghanistan, sammenlignet med de andre skandinaviske landene. Om de fikk mer sikkerhet kan også diskuteres.

Danmark har imidlertid vært i en særstilling i Skandinavia med dette. Norge valgte en langt mer forsiktig tilnærming i Afghanistan, og var kun symbolsk innom Irak etter at et FN-mandat var på plass. Libya-bombingen er det viktigste unntaket.

Sverige har kun bidratt i stabiliseringsoperasjoner, og har i liten grad utøvd offensiv voldsmakt. Det er derfor ingen skandinavisk militæraktivisme – dersom vi legger de gode danske definisjonene til grunn. Vi har riktignok alle tre hatt et ønske om å bli lagt merke til av USA, men kun Danmark har dratt dette så langt at de har deltatt i tidlige faser og med mer kampkraft og personell enn andre sammenlignbare land, de skandinaviske inkludert. Om vi derimot sidestiller militæraktivisme med internasjonale operasjoner, slik redaktørene og de norske bidragene ser ut til, ender vi opp med en meningsløs diskusjon, preget av dårlig skjulte politiske holdninger som ikke burde finnes i en akademisk kontekst.

Man kan uansett kanskje argumentere for at dette er i ferd med å bli historie. Det sikkerhetspolitiske fokuset i Skandinavia er nå igjen primært på kollektivt forsvar i Europa, og selv Danmark har «kommet hjem». De retter nå sin oppmerksomhet mot Østersjøen, Grønland og Arktis, er aktive i det raskt ekspanderende nordiske forsvarssamarbeidet og øker forsvarsbudsjettet igjen. De nordiske landene er i ferd med å få en stadig likere forsvarspolitisk orientering. Samtidig vil internasjonale operasjoner fortsatt være viktige. Kampen mot internasjonal terrorisme og behovet for å stabilisere sårbare stater vil være viktig også i fremtiden.

Det mest krevende spørsmålet er om hvordan man finner balansen mellom å unngå å gjøre vondt verre og å bli stående passive. Vi står i et spenn mellom Srebrenica og Syria på den ene siden, der tusenvis av mennesker blir drept og drevet på flukt mens vi ser på, og Afghanistan på den andre siden, der altfor mange eksterne aktører tok kontroll på altfor mye av landets styre og stell uten å klare å samordne innsatsen og skape et stabilt samfunn. «Damned if you do, damned if you don't!» Det er et krevende dilemma det internasjonale samfunnet står overfor. Akademia har en viktig rolle ved å hjelpe beslutningstakere å navigere i dette, både ved grundige analyser av tidligere og pågående operasjoner og ved å være kritiske vaktbikkjer i debattene. Men kritikken må være faglig begrunnet, ikke basert på overfladiske analyser eller dårlig skjult USA-skepsis.

Referanser

- Autesserre, S. (2014). *Peaceland: Conflict resolution and the everyday politics of international intervention*. Cambridge University Press.
- Egeberg, K. (2017). *Fredsnaasjonen Norge*. Kagge.
- Farrell, T. (2017). *Unwinnable. Britain's war in Afghanistan 2001–2014*. The Bodley Head.
- Libya-utvalget. (2018). *Libya-rapporten: Evaluering av norsk deltakelse i Libya-operasjonene i 2011*. Forsvarsdepartementet & Utenriksdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/libya-rapporten/id2610845/>
- NOU 2016: 8. (2016). *En god alliert – Norge i Afghanistan 2001–2014*. Utenriksdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-8/id2503028/>
- Paris, R. (2004). *At war's end: Building peace after civil conflict*. Cambridge University Press.
- Rashid, A. (2009). *Descent into chaos: The U.S. and the disaster in Pakistan, Afghanistan, and Central Asia*. Penguin Books.
- Suhrke, A. (2011). *When more is less: The international project in Afghanistan*. Hurst & Company.
- West, B. (2009). *The strongest tribe: War, politics, and the endgame in Iraq*. Random House.

Abstract in English

Military activism: Vague definitions and political lopsidedness

A recent issue of *Internasjonal Politikk* had a *Focus* section dedicated to “military activism” in the Scandinavian context. Unfortunately, several of the contributions suffer from vague and partly politicized use of the term. Military activism appears to be applied analogous to international operations, thus failing to contribute with any new analytical insights. The section shows that military activism may be a fruitful term in the Danish context, but fails to demonstrate that this is a Scandinavian phenomenon.

Keywords: military activism · international operations · defence · security policy